

Motion till riksdagen

1989/90:A217

av Bengt Westerberg m.fl. (fp)

Arbetsmiljö

I. Inledning

En bra och stimulerande arbetsmiljö är en avgörande förutsättning för en god tillvaro för de yrkesverksamma. Även om de flesta arbetsmiljöer blivit bättre sedan den nya arbetsmiljölagen infördes finns stora uppgifter kvar att lösa.

Idag ser vi – trots ett intensivt reformarbete under främst sjuttioalet – tecken som inger oro. Antalet inrapporterade arbetsskador har ökat explosionsartat. Ökningen har varit så snabb att arbetsskadestatistiken släpat efter.

Om man ser till typen av arbetsskador är det främst arbetssjukdomar av typ belastningsskador som ökat. Smärttillstånd i rygg, nacke och axlar svarar för den största delen av ökningen. Belastningsskador är nu orsaken till drygt hälften av alla nybeviljade förtidspensioner/sjukbidrag. I hög utsträckning är det kvinnor som drabbas av belastningsskadorna.

Som orsak till belastningsskadorna uppmärksammas inte bara ergonomiska förhållanden utan nu också alltmer arbetsorganisationen och individrelaterade faktorer. I "Socialstyrelsen redovisar" nr 1987:14 ges synen på de komplicerade orsakssambanden följande formulering: "Det förefaller entydigt så att det är en samverkan mellan ergonomiska, fysiska, psykiska och sociala förhållanden som inom arbetslivet leder fram till huvuddelen av besvär och sjuklighet i rörelseorganen."

Kritiken mot den psykosociala arbetsmiljön från arbetstagarna har också vuxit – icke minst inom den offentliga sektorn, som bl.a. på grund av dessa problem visat sig ha ökade svårigheter att rekrytera och behålla personal. Även utanför den offentliga sektorn är problemen ofta stora. Och på senare tid har allt fler problem visat sig ha kopplingar till den psykiska och sociala arbetsmiljön. Ett exempel är mobbning på arbetsplatsen, vars utbredning sannolikt är större än vad undersökningarna visat.

Enligt vår mening måste förbättringar av den psykosociala arbetsmiljön ges hög prioritet i arbetsmiljöarbetet.

Inte sällan är det så, att de föroreningar vi kan notera i den yttre miljön återfinns i koncentrerad form på arbetsplatserna. Det är oacceptabelt med arbetsmiljöer som kan framkalla sjukdomar eller på andra sätt är farliga.

2. Principer för 90-talets arbetsmiljöpolitik

Den stora reform av arbetsmiljölagstiftningen som den borgerliga regeringen lade fram 1977 innebar viktiga framsteg på flera punkter. I hög grad handlade reformen om att ändra inflytandets fördelning, att påverka beslutsstrukturen i arbetsmiljöfrågor. En genomgående princip bakom arbetsmiljöreformen var att arbetsgivare och arbetstagare skulle jämföras vad gäller inflytande. Den lokala partssamverkan, samverkan i yrkesinspektionsnämnderna och i arbetarskyddsstyrelsens styrelse skulle präglas av konstruktivt samarbete mellan jämförda parter.

Denna grundprincip om jämförd samverkan måste gälla även framöver – den är enligt vår mening en förutsättning för en framgångsrik bekämpning av risker och andra negativa miljöfaktorer i arbetsmiljön.

Samtidigt måste arbetsmiljöpolitiken under 90-talet ges en ny inriktning. I tidigare arbetsmiljödebatt har det inte varit ovanligt att arbetsmiljön setts som en "förhandlingsfråga" jämförd med t.ex. lönevillkoren. En god arbetsmiljö har betraktats som en löneförmån bland andra, och man har sett det som parternas uppgift att i samverkan komma fram till en rimlig balans mellan dessa olika förmåner.

Ibland brukar det också hävdas att det finns en oöverstiglig konflikt mellan företagsekonomiska krav och arbetsmiljökrav. I enskilda fall kan sådana konflikter finnas, men som allmän karakteristik av förhållandena är dessa påståenden felaktiga. Förbättrad och utvecklad arbetsorganisation kan också leda till minskad frånvaro, lägre personalomsättning och ökad produktivitet. Bristfälliga arbetsmiljöer innebär såväl företagsekonomiska som samhällsekonomiska kostnader, vid sidan om det lidande de drabbade utsätts för.

Här finns ibland en parallell mellan brister i arbetsmiljön och förstörelse av den yttre miljön: en bristfällig arbetsmiljöns kostnader återspeglas i alltför ringa grad i arbetsgivarnas kalkyler, det finns en övervärtring av kostnaderna till andra. Mest synligt är detta i samband med den explosion av socialförsäkringssystemen vi kunnat iakttä. Men övervärtringen sker också i form av ökade värdkostnader och allmänna samhällsekonomiska förluster som följd av det ökade antalet förtidspensioneringar.

Argumenten för att skapa goda och säkra arbetsmiljöer är alltså flera. Dels har sådana insatser ett egenvärde: en god arbetsmiljö tillhör grunderna för en god tillvaro. Dels finns samhällsekonomiska argument för arbetsmiljöförbättringar.

Ett problem när det gäller att definiera vad som skall menas med en "god arbetsmiljö" är områdets komplexitet. En lång rad faktorer samverkar på ett ofta svärfångat och svaröverskådligt sätt när det gäller att beskriva och åtgärda arbetsmiljöproblem.

I ett sådant sammanhang är det särskilt viktigt att man opererar med stora säkerhetsmarginaler när kriterier, t.ex. i form av hygieniska gränsvärden, fastställs. När det vetenskapliga underlaget är osäkert bör man såväl utgå från de data, vilka antyder det större behovet av insatser. Det är också viktigt att kraven på arbetsmiljöns beskaffenhet utformas så att de snabbt kan anpassas till den tekniska och vetenskapliga utvecklingen.

När det gäller den yttre miljön har folkpartiet sedan lång tid förespråkat en politik som bygger på att miljöförstöring skall ses som en produktionskostnad. Vi har i decennier förespråkat en politik som innebär att kostnaderna för miljöförstöring skall bäras av förorenaren, främst genom miljöavgifter.

Den politik vi presenterar i det nedanstående handlar i hög grad om att se arbetsmiljöbrister som orsaker till produktionskostnader, och att på olika sätt se till att företaget/organisationen/myndigheten behandlar dem som sådana.

Huvudlinjerna i motionen kan sammanfattas i följande tre principer för arbetsmiljöpolitiken:

Decentralisering Tyngdpunkten i arbetet för en bättre arbetsmiljö måste ligga lokalt. Det är där kunskaperna om de konkreta förhållandena finns, och det är där steget är kortast från identifikation av risker och behov till åtgärder.

Mot denna bakgrund föreslår vi bl.a. att rehabiliteringsarbetet organiseras så, att det i ökad grad kan initieras lokalt. Vi föreslår också att den arbetslivsfond som idag är under uppbyggnad ges en decentraliserad organisation, att dess medel främst används för att understödja det lokala skydds- och arbetsmiljöarbetet.

– *Ekonomiska styrmedel* Genom system av ekonomiska styrmedel avspeglas de samhällsekonomiska kostnaderna för brister i arbetsmiljön i det enskilda företags/den enskilda myndighetens kalkyler och i företags redovisning.

Preciserat arbetsgivaransvar Arbetsgivarens ansvar för att initiera rehabilitering, att undersöka arbetsmiljöns beskaffenhet, planera och genomföra åtgärder samt redovisa dessa ansträngningar bör preciseras.

3. Arbetsmiljökommissionen

Hösten 1988 tillsatte regeringen en kommission med uppgift att – som socialdemokraterna uttryckte det i valkampanjen – identifiera de 400 000 farligaste jobben och föreslå åtgärder för att minska riskerna i dessa jobb.

I förra årets arbetsmiljömotion från folkpartiet kritiserade vi denna utgångspunkt som föga produktiv. Vi såg inga skäl till att koncentrera intresset till just dessa arbeten. I stället borde kommissionen ta ett bredare grepp, och studera och föreslå åtgärder för att allmänt bringa ned risker och ohälsa inom arbetslivet. Vi kan idag slå fast att kommissionen inte längre arbetar med siffran 400 000 som grund. I stället är det just den bredare utgångspunkt vi efterlyste som styr kommissionen. Vi välkomnar detta.

Samtidigt kan vi konstatera att det när detta skrivs inte är helt klarlagt vad arbetsmiljökommissionens arbete kommer att leda fram till. Det är t.ex. oklart om de förslag kommissionen kommer fram till kommer utsättas för offentlig genomlysning innan de verkställs.

Vi vill i detta sammanhang understryka vikten av att kommissionen lämnar en rapport, som utsätts för sedvanlig remissbehandling innan man tar ställning till om förslagen bör genomföras. Det är enligt vår mening av

mycket stor vikt att de förslag man har att lämna kan bedömas i ett sammanhang, så att det blir möjligt att bedöma deras tillsammanlagda effekter och utläsa hur de är tänkta att samverka.

Mot. 1989/90
A217

4. Rehabilitering

Rehabiliteringsarbetet sker idag i flera olika instansers regi. Sålunda är både försäkringskassan, arbetsmarknadsmyndigheterna, de sociala myndigheterna, sjukvården och det enskilda företaget involverade i detta arbete. Ett problem med detta förhållande är att rehabiliteringsarbetet riskerar att splittras, och därmed förlora i effektivitet.

Mot denna bakgrund är det positivt att rehabiliteringsberedningen föreslagit att samtliga instanser skall samverka. Det är också positivt att utredningen föreslagit möjligheter till en friare användning av försäkringskassans medel i syfte att minska sjukskrivningstiderna genom en effektivare rehabilitering. Denna princip – att medel från socialförsäkringssektorn bör kunna användas friare, och att man därmed kan nå samhällsekonomiska vinster – har folkpartiet under lång tid förespråkat.

Vi vill i detta sammanhang bl.a. fästa uppmärksamheten på folkpartiets återkommande krav på en förnyad prövning av den s.k. Bohusmodellen, där medel från sjukersättningssystemet avses användas för att minska operationsköerna. Utredningen är inte helt entydig om dess förslag utgör ett stöd för en användning av denna modell. Vi vill därför återigen klargöra vårt stöd för Bohusmodellen.

Samtidigt ser vi några problem med de lösningar utredningen förespråkar.

För det första ser vi – i likhet med utredningen – problem rörande den kompetens som personalen vid den regionala försäkringskassan besitter. Även om detta delvis kan åtgärdas genom vidareutbildning har vi svårt att se hur regionalt placerad personal kan besitta den kunskap om förhållanden vid de aktuella företagen som är nödvändig för att få en fullständig bild av rehabiliteringsbehovet och relevanta åtgärder. Vi vill i detta sammanhang särskilt understryka att den kompetens som både arbetsförmedlingen och icke minst företagshälsovården besitter måste tas till vara.

För det andra ser vi vissa problem rörande den regionala försäkringskassans möjligheter att handla i tidigast möjliga skede. Signalen till försäkringskassan att ett rehabiliteringsbehov finns kommer sannolikt även framöver att framst bestå av information om sjukskrivningar, och vi ser en uppenbar risk att dessa signaler inte kommer att vara tydliga nog för att möjliggöra ett tidigt handlande.

Rehabiliteringsarbetet försvaras ju längre/ fler sjukskrivningsperioderna varit innan åtgärder sätts in. Långa och många sjukskrivningsperioder leder lätt till att den enskilde förlorar kontakten med sin arbetsplats, med därmed följande svarigheter för rehabiliteringsarbetet – bland annat i form av en risk för att motivationen för att återvända till arbetet minskar.

Problemet att nå reaktionssnabbhet i åtgärderna i en mycket sammansatt verklighet, där riskernas och arbetsplatsernas karaktär varierar starkt, är generellt inom arbetsmiljöarbetet. Den modell man valt ifråga om skyddsarbetet för att lösa detta problem är att lägga en stor del av ansvaret på lokal nivå, att decentralisera beslutsfattandet så långt möjligt.

Denna modell bör tillämpas även när det gäller rehabiliteringsarbetet. Beslutsfattandet bör ske så nära det enskilda företaget som möjligt. Vid större arbetsplatser bör besluten fattas i organ knutna till själva arbetsplatsen. Detta är också den modell som idag prövas bland annat inom det s.k. Trelleborgsprojektet, som sålunda bör kunna fungera som förebild för rehabiliteringsarbetet allmänt.

Vad gäller mindre arbetsplatser vill vi särskilt peka på försök med s.k. "Aktivitets- och rehabiliteringscentra" som för närvarande genomförs. Dessa innebär att mindre företag samordnar sin rehabiliteringsverksamhet. Därmed möjliggörs ett decentraliserat beslutsfattande vad gäller rehabiliteringsärenden även för sådana arbetsplatser.

Ett decentraliserat beslutsfattande i rehabiliteringsärenden skulle dessutom underlättas om arbetsgivaren fick incitament att i ökad grad tidigt identifiera rehabiliteringsbehov. De system med ekonomiska stimulanser vi föreslår nedan kommer att få sådan effekt.

Sådana system medför att rehabiliteringsbehovet i de allra flesta fall kommer att uppmärksammas tidigt på det lokala planet, på företaget eller arbetsplatsen. När detta skett är det naturligt att arbetsgivaren ges ansvaret att snabbt se till att rehabiliteringen kan sättas igång, att övriga aktörer aktiveras. Arbetsgivaren bör sålunda ges ett särskilt ansvar för att initiera rehabiliteringsprocessen när skador upptäcks lokalt.

Vi vill i detta sammanhang framhålla vikten av att de rehabiliterande insatserna görs i nära och direkt samråd med den skadade och att sociala, psykologiska och övriga individrelaterade faktorer i ökad utsträckning beaktas. Individens allsidiga rehabilitering bör tillmätas högre värde än önskemålet att återföra den skadade till den verksamhet där besvären eller belastningsskadan debuterade.

I ett längre tidsperspektiv är naturligtvis förebyggande insatser av stor betydelse även när det gäller belastningsskadorna. Det är angeläget att framhålla att orsakerna till dessa skador inte alltid effektivt kan åtgärdas enbart med ergonomiska åtgärder av traditionellt slag (arbetsteknik, arbetsställning, verktygsutformning etc) – inte sällan skall bakgrunden till sådana besvär sökas i psykiska och sociala omständigheter.

Inom företagshälsovården och yrkesmedicinen uppmärksammas nu mer och mer arbetsorganisation och olika individrelaterade förhållanden. Bland individrelaterade åtgärder som tycks ha betydelse för uppkomsten diskuteras sålunda även allmänna levnadsvanor. I en sammanställning från Socialstyrelsen framhålls att förebyggande åtgärder måste sättas in på många områden och nivåer i samhället – bland annat i skolorna (fysisk aktivitet och motion).

5. Ekonomiska styrmedel

I direktiven till arbetsmiljökommissionen ingår att den skall överväga om ekonomiska styrmedel bör införas för att få bättre arbetsmiljöer.

Denna mer positiva syn på ekonomiska styrmedel innebär ett nytänkande från regeringspartiets sida. När folkpartiet tidigare drivit krav på ekonomiska styrmedel inom arbetsmiljöpolitiken – då gällde det förslag om sti-

mulansbidrag till arbetsmiljöinvesteringar – var motståndet från socialdemokraterna hårdnackat. Detsamma har fram till för kort tid sedan gällt regeringens syn på miljöavgifter inom den yttre miljön.

Det är angeläget att möjligheten av system med ekonomiska styrmedel inom arbetsmiljöområdet nu undersöks. Dagens socialförsäkringssystem innehåller inga incitament för att nedbringa antalet fall genom förbättringar av arbetsmiljön. Ur arbetsgivarens synvinkel finns varken några inslag av "självrisk" eller "premedifferentiering" i systemet.

Det är positivt att system med s.k. arbetsgivarinträde nu föreslås. Ett sådant system skulle bl.a. leda till att direkt missbruk av sjukförsäkringssystemet kan stävjas.

Enligt vår mening bör man gå ett steg vidare och införa en arbetsgivarperiod, där arbetsgivaren övertar ansvaret för korttidssjukskrivningar. Detta skulle innebära att ett element av "självrisk" för arbetsgivaren infördes i sjukersättningsystemet.

Ovanstående förändringar skulle enligt vår mening kraftigt öka incitamenten för att genom arbetsmiljöinsatser bringa ned antalet sjuk- och arbets-skadefall. De skulle också skapa ökade incitament för arbetsgivaren att nära följa utvecklingen på de arbetsplatser denne är ansvarig för.

Den senare förändringen skulle dessutom medföra att stora administrativa resurser kan frigöras vid försäkringskassorna. Resurser, som därmed kan användas för andra uppgifter än administration av korttidssjukskrivningar. Detta är viktigt icke minst mot bakgrund av de ökade uppgifter som ett intensifierat rehabiliteringsarbete kommer att medföra.

Samtidigt vill vi understryka att ett system med ekonomiska styrmedel inte får konstrueras så, att redan svårplacerad arbetskraft får ytterligare problem. Ekonomiska styrmedel för en bättre arbetsmiljö får inte leda till att andra viktiga delar av arbetsmiljöarbetet – som rehabilitering och anpassning till handikappad arbetskraft – försvåras.

I det ovanstående har vi tagit upp de aspekter av socialförsäkringssystemet som mer direkt kan hänföras till införande av ekonomiska styrmedel inom arbetsmiljöområdet. Vad gäller övriga förändringar inom socialförsäkringssektorn vill vi hänvisa till folkpartiets motion om sjukförsäkringen.

6. Informativa styrmedel

Vid sidan om att införa ekonomiska styrmedel för arbetsmiljöinsatser bör arbetsmiljökommissionen utreda införande av system med informativa styrmedel.

Ett sådant kan innebära att incitament för förbättringar skapas genom att en redovisningsskyldighet åläggs arbetsgivaren vad gäller arbetsmiljöns beskaffenhet och planerade åtgärder. Arbetsgivaren bör sålunda åläggas vara skyldig att årligen genomföra arbetsplatsundersökningar och att i samverkan med skyddsombud eller skyddskommitté utarbeta åtgärdsprogram. Rapporteringen om situationen vid arbetsplatserna bör tillställas Yrkesinspektionen.

Detta preciserade ansvar för att undersöka, planera och rapportera om arbetsmiljön skulle medföra att möjligheter skapades för ytterligare inslag av informativa styrmedel.

I arbetsmiljödebatten har ibland tankar framförts om att en offentlig redovisning av arbetsmiljöförhållanden skall ges i samband med att företaget avger sin ekonomiska redovisning. Idag förekommer också försök med "personalekonomiska bokslut". Sådana system skulle medföra ökade incitament för att ägna ökat intresse åt arbetsmiljö- och rehabiliteringsfrågor vid företagen. De skulle också bl.a. medföra att arbetssökande skulle ges möjlighet att få en bild av arbetsmiljösituationen hos olika arbetsgivare vid sidan om sådant som lönevillkor. De fakta som framkommer vid arbetsplatsundersökningarna skulle kunna vara ett underlag för denna redovisning.

Enligt vår mening kan sådana "bokslut" eller "redovisningar" utgöra ett viktigt inslag i framtidens arbetsmiljöpolitik. En systematisk försöksverksamhet med sådana bör därför initieras.

7. Lokala resurser

Riksdagen beslutade våren 1989 att införa en arbetsmiljöavgift på 1,5% av arbetsgivarnas avgiftsunderlag under perioden september 1989-december 1990. Från folkpartiet motsatte vi oss denna skattehöjning. Vi ser det som en byråkratisk omväg att först samla in pengar för att sedan betala ut dem till företagen. Resultaten kan dels bli en försening av arbetsmiljöinvesteringar och dels innebära en centralstyrning av företagets beslut. I annan motion yrkar vi därför att beslutet rivs upp. Någon särskild arbetsmiljöavgift bör inte utgå för andra halvåret i år. Intäkterna till fonden av avgiftsuttaget för 1989 och första halvåret i år kommer ändå att bli stora – det rör sig om miljardbelopp.

Enligt beslutet skall fonden användas för rehabiliteringsinsatser, insatser för att nedbringa anställdas sjukfrånvaro och arbetsmiljöinvesteringar. I prop 1989/90:62 preciseras dessa uppgifter ytterligare. För vår del anser vi att de insatser som där presenteras samtliga är angelägna. En följd av dessa mål är att huvuddelen av medlen kommer att användas för lokala insatser.

Regeringen har presenterat förslag om att denna fond skall organiseras så, att en ny administration – innefattande regionala enheter – skall byggas upp för att fördela fondmedlen. För vår del anser vi att tillskapandet av en sådan ny organisation vore ytterst olyckligt.

I det ovanstående har vi – bland annat med hänvisning till rehabiliteringsberedningen – pekat på den splittring som redan idag råder vad gäller organ för rehabilitering och arbetsmiljöfrågor. En ny regional och nationell organisation skulle öka denna splittring och skapa ytterligare byråkrati. I stället bör man anknyta till existerande organ när fondmedlen fördelas.

En annan nackdel är att lägsta nivå för administrationen av fondmedlen föreslås vara den regionala. En genomgående princip för den arbetsmiljöpolitik som presenteras i denna motion är att tyngdpunkten i arbetsmiljö- och rehabiliteringsarbete skall ligga på lokal nivå. Det är där man snabbt kan identifiera problem, och det är där steget från problembeskrivning till åtgärder är kortast.

Som påpekats beräknas också merparten av fondmedlen att användas för lokala insatser. Vi har svårt att se argumenten för att merparten av dessa medel skall behöva gå "omvägen" via centrala och regionala instanser till företagen.

Mot denna bakgrund föreslår vi att fondmedlen i allt väsentligt bör återföras för att bygga upp lokala, företags- eller förvaltningsanknutna, fonder för rehabiliterings- och arbetsmiljöinsatser. Dessa fonder bör administreras av parterna lokalt, av skyddskommittén vid de företag/förvaltningar där sådan finns. Detta skulle sålunda innebära att skyddskommittéerna får tillgång till de egna resurser, som aktiva inom arbetsmiljöområdet ansett nödvändiga sedan kommittéerna infördes.

För att de företag/förvaltningar som försummat sitt ansvar för arbetsmiljö och rehabilitering inte skall få en fördelaktigare ställning än de som gjort insatser bör medlen fördelas i proportion till den inbetalning till systemet som respektive arbetsgivare gjort.

Det bör uppdras åt arbetsmiljökommissionen att presentera ett förslag med ovanstående innebörd.

8. Lokal expertis

Företagshälsovården utgör idag tillsammans med de yrkesmedicinska klinikererna den lokala expertresursen vad gäller arbetsmiljön.

Andelen företag som erbjuder företagshälsovård har ökat under 70- och 80-talet. Ändå kvarstår en inte obetydlig andel som ännu inte anslutit sig till företagshälsovården. En återkommande fråga har i detta sammanhang varit om utbyggnaden bör påskyndas genom ett lagfäst obligatorium, vid sidan om de stimulanser som redan genomförts.

Enligt vår mening skulle ett obligatorium medföra flera olägenheter. Det skulle innebära att företagshälsovårdens innehåll i betydligt högre utsträckning än idag måste definieras centralt. Därmed riskerar man skapa stelheter; möjligheterna att variera hälsovårdens innehåll vid olika speciella omständigheter skulle minska. Vidare ser vi problem med att centralt definiera den önskvärda omfattningen av företagshälsovården när behovet skiftar mellan olika företag och arbetsplatser.

Samtidigt är det tydligt att den politik som presenteras ovan kommer att ställa ytterligare krav på tillgång till expertis. Det gäller både det utökade ansvaret för information och administrationen av lokala fonder för bl.a. arbetsmiljöinsatser.

Därför bör arbetsmiljökommissionen pröva modeller vid sidan om fullständig anknytning till företagshälsovården för att garantera att företagen och förvaltningarna har tillgång till expertis. Vi vill i detta sammanhang understryka att detta inte får innebära att ambitionsnivån sänks när det gäller att få till stånd en utbyggnad av företagshälsovården på frivillig väg.

Det preciserade lokala ansvaret, liksom tillkomsten av lokala resurser, ställer enligt vår mening i flertalet fall krav på tillgång till neutral expertis som kan bistå med råd och stöd när det gäller sådant som arbetsplatsundersökningarna, som kan bistå skyddskommittén när det gäller användningen av de lokala resurserna och medverka vid framtagningen av redovisningen av arbetsmiljöförhållandena vid arbetsplatserna.

Risken för stelheter och centralstyrning, i och med att man centralt måste definiera experttjänsternas innehåll, och som skulle följa av obligatorisk anknytning till företagshälsovården är enligt vår mening mindre i detta fall.

Ansvaret – arbetsuppgifterna – kommer ju redan att vara preciserade i form av ansvarsföreskrifter och beskrivningar för fondernas användningsområden.

Mot. 1989/90
A217

9. Kvinnors arbetsmiljö

Det är viktigt att kvinnors arbetsmiljöer särskilt uppmärksammas i samband med att arbetsmiljöns beskaffenhet ses över. Många yrken med dominans av kvinnor är också högriskycken. Så t.ex. visar statistiken höga tal i fråga om belastningsskador när det gäller bl.a. sjukvårdsbiträden, hemvårdare och badpersonal. Det är bland kvinnor under 25 år som belastningsskadorna ökar mest. Sedan 1979 har belastningsskadorna i hushållsarbete ökat med 173%, och inom hälso- och sjukvården har arbetsskadorna blivit 70% fler. Icke minst gäller det kvinnor med monotona arbetsuppgifter.

När det gäller de individrelaterade faktorer, som är icke minst viktiga i samband med rehabiliteringsarbete och förebyggande arbetsmiljöarbete, kan vi konstatera förhållanden som är särskilt vanliga bland kvinnor. Det faktum att den kvinnliga förvärvsfrekvensen ökat har inte inneburit att kvinnors särskilda ansvar för barn och hem i någon högre grad minskat.

Många kvinnors arbetsdag tar sålunda inte slut när de lämnar sin arbetsplats. För kvinnor som arbetar inom vård och omsorg är arbetsuppgifterna ofta likartade i arbets- och hemmiljön. I många fall skapar detta speciella problem vad gäller bl.a. rehabilitering. Ett viktigt inslag i behandlingen av belastningsskador består i att variera arbetsuppgifterna, att se till att samma delar av kroppen inte ständigt belastas i samma grad. Denna variation försvåras när arbetsförhållandena är likartade på arbetsplatsen och i hemmet.

Trots att dessa förhållanden inte är ovanliga kan vi notera att någon mer omfattande forskning om samspelet arbetsmiljö-kvinnors roll i hem- och familjemiljön inte genomförts. Vi vill understryka vikten av att studier om dessa förhållanden sätts igång.

I fråga om gravida kvinnor finns behov av att dessa får ett bättre skydd i arbetsmiljöer som är eller kan vara skadliga för fostret. Det är därför viktigt att gravida kvinnor får rätt till omplacering under graviditeten. Kan omplacering inte ske bör rätt till utbyggd havandeskapspenning omedelbart inträda. Denna förändring skulle, till skillnad från nuvarande regler, ge kvinnan möjlighet att själv bedöma behov av omplacering.

Folkpartiets politik vad gäller kvinnors förhållanden i övrigt redovisas i vår motion om jämställdhet.

10. Offentlig sektor

Inte sällan har förhållanden inom den privata sektorn – och då ofta tillverkningsindustrin – stått i centrum för intresset när arbetslivsfrågor debatterats. Ofta är det i arbeten inom denna sektor som de tydligaste, lättast mätbara och "klassiska" arbetsmiljöriskerna återfinns. Den offentliga sektorn kom sålunda i skymundan i de debatter, som fördes i arbetslivsfrågor under sjuttio-talet. Resultatet har enligt vår mening blivit vissa problem när det gäller att tillämpa exempelvis MBL i offentliga sammanhang.

I dag är det uppenbart att förhållanden inom den offentliga sektorn på ett

helt annat sätt än tidigare måste lyftas fram i arbetsmiljödebatten. Så t.ex. visar arbetsskadestatistiken att det huvudsakligen är i den offentliga sektorn som de anmälda arbetsskadorna ökat mellan 1979 och 1986. När det gäller kvinnors högriskyrken ifråga om belastningsskador kommer sjukvårdshitraden och hemvårdare i topp.

Det är inte omöjligt att dessa siffror avspeglar den allmänna kris som den offentliga sektorn upplever idag. I Läkartidningen 50/88 påpekas att psykosociala arbetsmiljöfaktorer ofta är bakomliggande orsaker till ryggsmärtor. Och mycket av den offentliga sektorns problem kan sägas vara arbetsmiljöproblem: den psykosociala miljön för personalen tycks ha blivit sämre under senare år. Detta samtidigt som de fysiska kraven – i form av t.ex. tunga lyft inom vården – ofta är stora. Det har kommit många larmrapporter under 1980-talet:

– 75% av socialsekreterarna uppgav i en undersökning att de ofta upplever sitt arbete som psykiskt pressande. Sjukskrivningsfrekvensen är hög, liksom personalomsättningen.

– Det finns undersökningar som visar att de offentligt anställda ofta har en mer negativ bedömning av sin arbetssituation än privatanställda t.ex. vad gäller befogenheter att planera sitt dagliga arbete, att någon i ledningen lägger märke till eller visar sin uppskattning för den anställda om han/hon gör en extra insats eller ett bättre jobb än vanligt.

– Personalomsättningen är mycket hög i delar av den offentliga sektorn, liksom andra indikatorer på att arbetsmiljön inte är bra. Den offentliga sektorn har fått allt svårare att rekrytera och behålla personal.

När det gäller arbetsmiljön i den offentliga sektorn har politikerna ett dubbelt ansvar. Dels som regeltmakare och ansvariga för lagstiftning och förvaltning. Dels som arbetsgivare. I denna senare kapacitet kan stat och kommuner göra avsevärt mer än hittills för att förbättra arbetsmiljön. På dessa områden finns det ingen anledning att invänta kommissionens slutsatser.

I folkpartiets motion om den offentliga sektorns förnyelse – valuta för skattepengarna – framförs en rad förslag i syfte att förbättra förhållandena för personalen i den offentliga sektorn.

I hög utsträckning handlar de om att öka personalens frihet att själva fatta beslut, skapa bättre system för belöningar och uppskattning av goda insatser samt stimulera och understödja personlig utveckling. Den decentralisering och den ökade tilltro till den enskilde detta program bygger på är relevant på olika sätt för arbetsmiljöproblemen. Dels är det välkänt att ökat ansvar och mer allsidiga arbetsuppgifter förbättrar den psykosociala arbetsmiljön. Dels innebär decentraliseringen ökade möjligheter för de direkt berörda att lösa andra typer av arbetsmiljöproblem direkt på den enskilda arbetsplatsen.

I detta sammanhang vill vi särskilt uppmärksamma frågor om skola och arbetsmiljö. Skolan fyller en dubbel roll inom arbetsmiljöpolitiken. Dels är skolan en arbetsplats bland andra, som måste erbjuda sunda och säkra miljöer både för lärare, elever och övrig personal. Dels är det i skolan som de första och viktigaste stegen genom bl.a. hälsofostran kan tas mot ett ökat arbetsmiljömedvetande.

En av nyheterna i 1978 års arbetsmiljölag var att den även skulle omfatta skolelever från årskurs 7. Vi har länge konstaterat tydliga brister när det gäl-

ler lagens genomförande på denna punkt. SÖ föreslog tidigt att regeringen skulle vidta författningsmässiga åtgärder för att ge eleverna formella möjligheter att delta i skyddsarbetet. Först nu, i och med proposition 1989/90:61, skisserar regeringen en lösning av problemet. I propositionen föreslås också att arbetsmiljölagen skall vara tillämplig även på elever på låg- och mellanstadiet.

Det är viktigt att se till att elevskyddsombuden ges en god introduktion i sina arbetsuppgifter. Många skolor har redan sådana ombud, och folkpartiet har i flera sammanhang krävt att organisationen måste byggas så att den blir heltäckande. Regeringen föreslår att de yngre eleverna inte skall omfattas av de nya reglerna om organiserad elevmedverkan. Vi anser dock att föräldrar bör kunna åta sig denna uppgift.

För att underlätta utbyggnaden av elevskyddsverksamheten förutsätter vi att regeringen utarbetar verkställighetsföreskrifter för arbetsmiljölagen när det gäller elevarbete.

I och med att arbetsmiljölagen även gäller elevarbete finner vi det naturligt att företagshälsovården skall omfatta även eleverna. I den ovannämnda propositionen har regeringen inte lagt fram något sådant förslag. Situationen idag är orimlig när det krävs att man måste peka på att lärare eller annan anställd personal drabbas innan företagshälsovården kan ta ställning till t.ex. mögelproblem i skollokalerna.

Det är också angeläget att forskning sätts igång om elevers arbetsmiljö. Ingen vet idag vilka gränsvärden som är motiverade när det gäller barn. Vi vet dock att det är mycket vanligare att barn skadas i skolan än att vuxna skadas i arbetslivet. Skadorna förefaller uppkomma på annat sätt hos barn än hos vuxna.

I folkpartiets motioner om skolan och om utsatta barn utvecklas vår politik vad gäller skolans arbetsmiljö ytterligare.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionens avsnitt 1 och 2 anförts om arbetsmiljöpolitikens allmänna inriktning.
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om arbetsmiljökommissionens arbete.
[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om rehabilitering.¹⁾
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om informativa styrmedel.
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om uppbyggnad av lokala arbetsmiljöfonder.
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen (avsnitt 8) anförts om lokal expertis.
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om gravida kvinnors rätt till omplacering.
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om arbetsmiljöfrågor inom den offentliga sektorn.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skolans arbetsmiljö, elevskyddsombud och företagshälsovård för elever.²]

Mot. 1989/90
A217

Stockholm den 17 januari 1990

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Elver Jonsson (fp)

Daniel Tarschys (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Charlotte Branting (fp)

Sigge Godin (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Anne Wibble (fp)

Kjell-Arne Welin (fp)

¹ 1989/90:Sf246

² 1989/90:Ub218

